

A magyar regény

Az új magyar regény megteremtésének a problémája mintha a levegőben függene.

Ezt a kérdést is a háború vetette föl: színtre. Egy technikai és egy pszichológiai ok tartja válián megoldásának a lehetőségét. A technikai ok: az olcsó, füzetes regényvállalatok hirtelen föllendülése, amely eddig ismeretlen tartományokat hódít meg a közönség birodalmából a regénynek. A lélektani ok: magának a háborúnak Európán s így rajtunk, magyarokon is átázolása, epochális idők támadása, a hősiség fogalmának új fölébredése a tömegek és egyének hihetlen erőfeszítésében.

Akárhogy vesszük is a háborút: az epikai nagyszerűségek korszakát ékei a modern idők szürkén haladó folyamába. Élet és halál birkózik a nagy véres tornán s ennek a viadalnak mindig egy olyan költészet volt a megörökítője, amely a nemzeti szempontból induló regélésnek, az eposz bizonyos fájának kedvezeti különösen. Az új idők eposzát mindig a regényben láttuk, amely a békés idők fegyvertelen harcában főképpen a munkásság tömegének mélyen dübörgő kenyérsaláját énekelhette és énekelte is; most ez a harc megkétszereződött, mert a munkástömeg egyuttal fegyveres milliók légiója s a tegnapi kenyérharc mellett a faji szörnű családja is vivja; tehát: ma minden ember két ember életét éli. Minthogy ez a világháború végső elemzésben az imperializmus és demokratizmus, a nagy tőke és a munkás milliók mérközése: az a költészet is, amely nyomon fogja kísérni, mint üstökös csillagot a hatalmas fényuszály, az egyéni sorsok tragédiájában egyuttal a társadalmi osztályok, sőt népfajok hősi eposzát is énekei. A régi témakör ujjakkal bővül: a férfi hős mellé fölküzd magát a női hős; az erőnek és a gyöngédségnek, a szeretetnek és a gyűlöletnek, a családi idillnek és a tömegmészárlásnak, elnyomott jogoknak és kérdő jogtalanságnak összevegyülése színezi hangját. Előterbe lép a föld, a talaj, a kenyér és siradó humor, amelyből sarjadunk s amelybe porladunk; vele előterbe lép a föld népe, a Paraszti, akit nagy betű illet meg ebben az új honfoglalási háborúban, mert az ő vére locsolja azt a barázdát, amelyet az ő ekéje szántott. A hajdani primitív hősiség mellé egy komplikáltabb, súlyosabb hősiség lép, amelynek az eposza is komplikáltabb és súlyosabb lépésű lesz.

Mindenki tudja, hogy a magyar regény még csak tavaszkorát éli. Egyszer szólalt meg korai, férfias hangon Kemény Zsigmond, akkor is az új idők lázában. Ez a hang páratlan volt, maig sincs folytatása. Jóka el akart és el is tudott bennünket ringatni drága meseszavával; s amilyen megbecsülhetetlen áldás volt ez a már-már hitét is elvesztő nemzellek fölserkentésére, épp oly ernyesztő hatással borult az egykorú és következő irónemzedék munkásságára. A magyar írók azt hitték Jóka után: most már mindig mesélni kell s minthogy a szabadságharc bibortűzben égő, hősi kora lezárult: nem a nemzet életéből, hanem a maguk fantáziájából vették a meséket; ezek pedig szürkék, unalmasak, hősietlenek voltak. Mikszáth visszatér a magyarsághoz s a kihalt nemzeti hőskéket az excentrikus emberek sajtáságos, de érdekes fajtájával pótolja és humoros vagy szatirikus modern eposzokat ír kiveszűfőben levő magyar ősbőlényekről. Hangjának, előadásának páratlan kedvessége mellett ebben az eredeti tárgyválasztásban gyökerezik nagy hatása.

A magyar társadalmi regény nem igen vehetett témát a felsőbb tízezrek zárt és izgalgó életéből, pedig a közönséget alig csábíthja jobban olvasásra valami, mint az elérhetetlen magasságban állók finom, raffinált és különös gyönyörűségekkal teleáldott élete. Nem vehették innen témáikat íróink azért, mert újabban nincsenek arisztokrata származású regényírók; de nem vehették azért sem, mert Magyarországon még

a huszadik század elején is kissé keleties volt a szalonélet. Pezsgő szalonélet nélkül nincs magasabbrendű és finomabb hangú társadalmi regény. Herceg Ferenc féllábával belépett ebbe a körbe, de ő is inkább a felszínét festette meg, nem tudott, vagy nem mert a mélyébe merülni. Az alsóbb társadalmi osztályból származott íróink természetesen azt a rendet léptették föl, amelyet legjobban ismertek. Ambrus Zoltán legintelligensebb hősei is csak a festők és írók köréből kerülnek ki; Gárdonyi a kisvárosi nyárspolgárokig mer fölnezní; Móricz Zsigmond urai pedig a református papok. Annál több szeretettel és nagyobb változatossággal szerepelnek a magyar parasztok; még olyan újabb írók is, akik nem népi körből támadtak ki, szívesen hajolnak le, vagy emelkednek föl a józan magyar néphez. A háború ennek a zömök, földhöz nőtt rendnek a hatalmát és pótolhatatlanságát revalátia, s így érthető, ha ezután is a magyar polgárság előrenyomulását várhatjuk új regényeinkben.

A magyar polgárság regényét megírni ma még nehéz. Az u. n. gentry-osztály most haldokol; lassu elhervadását talán éppen Krudy Gyula van hivatala elsrátni, mert ehhez sok líra és sok megértő szeretet kell, Krudyban pedig ez van meg. A mi ujjonnan alakuló polgárságunk honfoglalását, jogi értelemben, még csak ezután, a nagy elhelyezkedés után lehet megénekelni. Fájdalmas, hogy a mi regényirodalmunk Mikszáthon kívül nem bír belátni az egykoru magyarság lelkébe. Ki írta meg a forradalom utáni, tanyai magyarságnak lassu városbaszivárgását és nehéz, tragikus ellankadását vagy jobb esetben áthasonulását? Ki írta meg az egyszerű földemberéből okoskodó és olvasott szocialistává lett magyar iparost? Ki írta meg a legszegegyebb, kétkézi munkások rendjéből kiváló új fiatalokat, akik keserű harcokat vívtak apáikkal, míg lázadva olt hagyták a régi rendben repülő daru ékel s félreváglak, egyedül, új irányt és új életet kezdeni? Ki írta meg a magyar nagy diákok sorvasztó küzdelmekben lefolyó életét, s a legnemesebb energiák elpusztulását Budapesten a kenyértelenség, a lázári szegénység miatt? Ki írta meg a magyar birtokok lelketlen átjátszását idegen bevándorlók kezére; ki írta meg arisztokratáink döbbsétt indolenciáját, szegény népünk szánni való ostobaságát művészellen művészetünk mankón járását, sok-sok tehetőség föl nem karolását, agyonhallgatását?

Nincs Balzacunk, nincs Tolstojunk, nincs Thackeraynk, nincs Turgenjevünk. Csak könnyed, üres franciáink vannak, francia életigazság nélkül. Mintha politikai függésünk társadalmi életünk szabad kifejlődésével együtt társadalmi regényirodalmunkkal is megölte volna. Egy kiáltó szegény éghet valamennyiünk homlokán: nem írjuk, nem prédikáljuk, nem üvöltjük, nem verjük erővel egymás lelkébe a nemzeti öntudatot. A mi népünk még mindig olyan «setét hajnal-csillag után bujdosó» szerencsétlen vándorlegény, akinek se istene, se hazája, se pénze, se tanyája, csak a két lába az uttalan utak gázolására s a két keze a mindennapi kenyér megragadására.

Hogy vártuk, hogy várjuk a pszichológiai regény megszületését! De mintha nem volna psziché ennek a nemzetenek: egyetlen egy írója sem bírja lelkét magába lelkezni. Talán most fordul meg az idő. A nagy földrengés talán lélekrengéssel is jár, s fölveszi a mélységből azokat a várakozó nagy erőket, amelyek országunk életét biztosítják. Csak attól lehet félni, hogy a regények kapossága megint a dolog könnyebbik végét fogatja meg íróinkkal, s pusztá meséket írnak magyar regények helyett. Tanulság nélkül mindig csak olyan kóbor cigányok maradnak íróink, akik kóta nélkül játsszák a rég ismert dalokat, és tányérozásból tengetik életüket. Ahhoz, hogy Beethoveni vagy Wagneri zene zendüljön föl az új idők eposzában, a magyar regényben: egy élet szakadatlan munkája, rákészülés kell a rátermettség mellett.

Oláh Gábor